

УДК 374(09)(410)

Тетяна Коляда

ПОЗАШКІЛЬНА РОБОТА В ЕЛІТНІЙ ШКОЛІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ. ДИСКУРС ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.

В умовах освітнього процесу сучасної школи важливо створювати умови, які дозволяють формувати в учнях особистісні та творчі здібності і вміння застосувати отримані на уроках знання на практиці, зберігаючи при цьому індивідуальність вибору. На разі, вагомою складовою освітнього процесу є позашкільна діяльність. Останнім часом, в умовах, коли істотно змінюються і зростають вимоги до обсягу і характеру освіти особливо підвищилася актуальність до досвіду елітної шкільної освіти зарубіжжя. В аспекті проблеми дослідження значну цінність має досвід позаурочної роботи в елітних школах Великобританії у ХІХ – поч. ХХ ст., зокрема у «публік скулз», які є найвідомішими школами у світі. Досліджуваний період охоплює часи промислового та соціального перевороту у Великобританії та характеризується новими реформами в елітних школах. Актуальним є те, що утримання освіти перестало відповідати рівню розвитку промисловості, а розширена імперія відчувала потребу в кваліфікованих елітних кадрах для управління колоніями (Індія, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка [2, с. 130].

Проблеми елітної школи Великобританії вивчали вітчизняні дослідники: О. Локшина, А. Сбруєва, Н. Яременко та ін.; російські педагогидослідники: І. Абакумова, Н. Винокурова, С. Кодрле, К. Назарьєва та ін., британські – Е. Батлер (E. Butler), Е. Коулсон (A. Coulson), Дж. Тулі (J. Tooley) та ін. На нашу думку, позашкільну роботу було розглянуто недостатньо, особливо це стосується зазначеного періоду, що зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета нашого дослідження: охарактеризувати форми та визначити принципи, зміст і мету та завдання позашкільної роботи в елітній школі типу «публік скулз» Великобританії у ХІХ – поч. ХХ ст.

Перш за все, даємо характеристику середньої елітної (елітарної) школи типу «публік скул». Прихильники англійської освіти вважають, що справжній британський характер протягом століть виховувався саме у «публік скулз», які зробили Британію могутньою державою. Про це свідчить кількість відомих випускників, яка щороку поповнюється. Термін «публік» (public – суспільний) використовувався спочатку в прямому значенні, для того щоб відрізнити благодійні граматичні школи від місцевих шкіл та домашніх вчителів. На сьогоднішній день школи такого типу називають «незалежними» (independent) та елітарними, так як вони не є доступними для усіх соціальних прошарків населення. Але все ж багато хто вживає старий термін, зокрема до семи шкіл: Вінчестр (1382 р.), Ітон

(1440 р.), Харроу (1571 р.), Вестмінстр (1560 р.), Шрусбері (1552 р.), Чартерхауз (1555 р.), Рагбі (1567 р.), які вважають найбільшими та найстарішими. На період заснування «паблік скулз» були відкритими для всіх. Зважаючи на те, що ми будемо розглядати тільки найстаріші школи, які за природою та за назвою елітні, будемо вживати початкову назву [3, с. 49]. Відомо, що «паблік скулз» не вважаються суспільними у прямому значенні цього слова, тому що вони не належать державі, але ці школи не сповна приватні, так як не належать одній особі. Отже, елітними школами типу «паблік скулз» у Великобританії є найстаріші недержавні закриті учбові заклади, як правило школи-пансіони.

Для уточнення терміну «позашкільна робота» звертаємося до вітчизняної літератури, так як у зарубіжній літературі поняття позаурочної роботи у «паблік скулз» не використовували, а розглядали цілісний процес виховання. В Українському педагогічному словнику С. Гончаренка зазначено, що «позакласна робота у школі – це одна із форм організації дозвілля учнів, яка організовується і проводиться в позаурочний час органами дитячого самоврядування за активною допомогою і при тактичному керівництві з боку педагогічного колективу, особливо класних керівників, вихователів, організаторів позакласної і позашкільної роботи [2, с. 112]. Аналогічним є визначення Т. Ільїної та М. Фіцули [6, с. 354]. І. Колесник позашкільною роботою вважає «таку діяльність, яка за своїм змістом виходить за межі обов'язкових навчальних програм, здійснюється у вільний від навчання час, організується на началах добровільності, самодіяльності і самоврядування учнів за межами школи» [5, с. 11].

Аналізуючи наукову педагогічну літературу, ми зазначаємо, що основна відмінність між поняттями «позакласна робота» та «позашкільна робота» (діяльність) полягає у місці проведення роботи: школа (позакласна) – за межами школи (позашкільна). Обидва види роботи мають спільні завдання і передбачають застосування переважно однакових засобів, форм і методів виховання.

Позашкільну діяльність у елітній школі типу «паблік скулз» вважаємо складовою системи навчально-виховної роботи, що охоплює процеси виховання та навчання учнів у позаурочний час за межами школи. У вітчизняній методичній літературі та на практиці школи традиційно розрізняють три форми позаурочної роботи: індивідуальну, групову та масову. В основу такого розподілу покладена ознака кількісного охоплення учасників [6, с. 85].

До індивідуальних форм позашкільної роботи відносимо роботу з батьками. Батьки обирали школу самі, без згоди дітей. Вона складалася із зустрічі з директором та вибором тьютора, який кожний триместр мав відписати батькам листа про стан навчання та здоров'я учня. Батьки вносили оплату за навчання. Слід виокремити групу активних батьків – батьківський комітет, який в своїй діяльності виражав думку батьківської

сторони. Діяльність батьківського комітету обмежувалася лише фінансовою стороною стосунків, які виступали спонсорами для школи. Традиційно, вони самі були випускниками шкіл. У школах існували каталоги-реєстри, в які батьки записували імена ще маленьких хлопчиків (бронювали місця) [10, с. 38].

Відпустка (leave) – це термін, на який учні мали право покинути школу. Розрізняли короткотривалі відпустки (Short leave): коли учень покидає школу після уроків та повертається у той же день ввечері, в зазначений час. Право отримати таку відпустку мали лише ті учні, які гарно навчалися і мали гарну поведінку. Період довготривалих відпусток (Long leave) – до двох діб: учні покидали школу у суботу та поверталися до занять у понеділок. Оформляли такі відпустки Майстер будинку та тьютор [10, с. 224–226].

До групових форм позашкільної роботи відносимо спортивні змагання. Даючи характеристику, зазначаємо, що це захід, який проводив директор школи за організацією тьютора-тренера з метою порівняння досягнень учнів, які відвідували спортивні секції, метою якого було визначення переможців відповідно до правил спортивних змагань з видів спорту. Таку форму позаурочної роботи можна назвати і позакласною (внутрішні змагання), і позашкільною (зовнішні змагання). У «паблік скулз» існували секції з крікету, греблі, футболу, рагбі, тенісу, хокею, легкої атлетики. Кожна школа забезпечувала усі умови для тренувань: обладнані тренувальні зали, ігрові поля. Для занять учні використовували змінну форму [7, с. 200–220]. Тренер-тьютор кожної спортивної секції формував команди з учнів старших класів кожного «будинку» (окрім крікета, де мали право брати участь учні молодших класів), які проводили між собою внутрішні змагання з відповідного виду спорту. У кожній команді обирали капітана. Це фактично були змагання між «будинками» [9, с. 23]. За результатами змагань визначалася команда-переможець, яка мала право на зовнішні змагання з аналогічною командою з іншої школи. У кожній школі призначали капітана команди. Склад команди міг бути до 30 осіб. Педагоги разом з учнями продумували організацію змагань, визначали їх спрямованість та завдання, що призводило до ефективності проведення заходу. Для зовнішніх змагань використовували традиційний графік. Зазвичай під час Михайлових свят переважали змагання з футболу та рагбі [13, с. 55].

Під час Великого посту учні не брали участі в змаганнях. Наприклад в Ітоні, протягом цього півріччя стипендіати грали в гру «Стіна Ітона». Під час літніх канікул влаштовували змагання з крікету, греблі, тенісу та легкої атлетики [10]. Культ спорту став відмінною рисою «великих» шкіл. Спорт взагалі, і командні види спорту зокрема, поступово стали найбільш дієвим методом формування характеру, ініціативності та відповідальності. Ще в XVIII–XIX ст. футбол вважали однією з найпопулярніших ігор в англійських «паблік скулз». Велику роль у популяризації футболу зіграла

школа Ітон. Футбольна Асоціація в Ітоні була заснована в 1863 році та ввела фіксовані правила гри і форму команди. Команда школи отримала назву «The Old Etonians» і двічі виграла кубок Асоціації. Найвідомішими змаганнями досліджуваного періоду вважали щорічний матч Ітона проти Харроу з крикету 1805 р., Ітона проти Рагбі у 1899 р. та інші [9, с. 45].

До масових форм позашкільної роботи відносимо організації випускників шкіл. Їх заснування припадає на кінець XIX ст. Метою створення таких організацій було збереження контактів між старими випускниками, цим самим підтримуючи школу як єдиний організм. Перші згадки про так зване коло колишніх однокласників (old boy net) з'явилися ще у XVII столітті. Усі учні, які закінчували школу автоматично ставали членами асоціації випускників своєї школи. У Ітоні асоціацію «Старі Ітонці» (Old Etonian Association, OEA) було створено у 1897 році; у Вінчестері – «Старі Уейкемці» (Old Wykehamists), у Рагбі – «Старі Рагбінці» (Old Rugbeian) у Вестмінстрі – «Старі Вестмінстерці» (Old Westminster OW), у Шрусбері – «Старі» (Old Salopians), у Харроу – «Старі Харровці» (Old Harrovians), у Чартерхаузі – «Старі Картезіанці» (Old Charthusians) [12, с. 4]. Випускники однієї й тієї ж школи підтримували один одного, залишаючись товариством і після закінчення школи. Однак, усі вони мають особливе значення, оскільки підкреслюють єдність випускників однієї й тієї ж школи, їх готовність прийти на допомогу. Члени клубу жертвували на потреби клубу і школи, допомагали в організації і брали участь у спортивних заходах, брали участь у розширенні клубу. Зазначимо, що такі клуби були впливовими організаціями. Окрім укладання списків випускників, організації щорічних зустрічей, збору пожертвувань, вони забезпечують школам вагому підтримку, зберігаючи «дух» школи [13].

Таким чином, у елітній школі Великобританії на період XIX – поч. XX ст. використовували індивідуальні, групові та масові форми позашкільної роботи. Така діяльність будувалась на основних засадах виховання, проте вона мала і свої специфічні принципи: добровільний характер участі, суспільна спрямованість діяльності, розвиток ініціативи та винахідливості, зв'язок з навчальною роботою. Зміст позашкільної роботи – це адаптований соціальний досвід, емоційно пережиті і реалізовані на власних прикладах аспекти учнівського життя: в літературі, мистецтві; взаємодії між людьми, мораль та ін. Специфіка змісту характеризувалася вдосконаленням найрізноманітніших умінь та навичок та емоційним аспектом. Звідси впливає мета позашкільної роботи – це засвоєння учнем необхідного для життя в суспільстві соціального досвіду, формування системи лідерства та системи цінностей, що приймалися суспільством а основне – вміння застосувати його на практиці. Позашкільну роботу націлювали на вирішення наступних завдань: формування в учнів позитивної Я-концепції; створення умов для накопичення досвіду колективного життя, навичок співпраці; формування

потреби в продуктивній, соціально-схвалюваній діяльності через безпосереднє знайомство з різними видами діяльності, формування у відповідності з індивідуальними нахилами інтересу до них, необхідних умінь і навичок; вольового, етичного, емоційного компонентів світогляду, організація вільного часу. Мета, завдання та зміст позашкільної роботи визначали її функції – навчальну, виховну, розвиваючу.

На нашу думку, подальшого розгляду і дослідження потребує індивідуальна робота у елітних школах Великобританії зазначеного періоду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ашин Г. К. Елітна освіта / Ашин Г. К. // Суспільні науки і сучасність. – 2005. – № 5. – С. 82–99.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
3. Зотов А. Ф. Буржуазная философия XIX–XX века : учеб. пособие для филос. фак. ун-тов. / А. Ф. Зотов, Ю. К. Мельвиль. – М. : высш. шк., 1988. – 520 с.
4. Назарьева К. В. Развитие элитного школьного образования в Англии : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Назарьева Ксения Викторовна. – Архангельськ, 2007. – 207 с.
5. Колесник І. Г. Позакласна робота старшокласників / І. Г. Колесник. – К. : Знання, 1967. – 48 с.
6. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник для студ. вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль : ТДПУ, 2002. – 528 с.
7. Catton Brock, Arthur, Eton Collage, (London: George Bell & Sons, 1901), General Library – U. C. Berkeley, file: LF795/E8/E72//University of California Archives.
8. Tyerman C. A History of Harrow School 1324–1991 / Christopher Tyerman. – Oxford, 2000.
9. Charter – House. The new Student's Reference Work, 1914.
10. Dunton, Larkin The World and Its People. (Boston, MA: Silver, Burdett 1896), 41-p. Education Department Libraries, file: OCLC 4352850 / University of Toronto Arhives.
11. Howard Staunton, The Great Schools of England: an account of the foundation, endowments, and discipline, (London: Sampson Low, Son, and Marston, Milton House, Ludgate Hill.1865), 640-p.
12. John Venn, Alumni Cantabrigienses: A Biographical List of All Known Students, Graduates and Holders of Office at the University of Cambridge, from the Earliest Times to 1900. OISE file: AXT-0332/University of Toronto Arhives
13. Shrewsbury School Website [Electronic resource]. – Shrewsbury : The Schools, 2006. – URL : <http://www.shrewsbury.org.uk>